ACADEMIC SPECTRUM

2026-yil 1-son

Ilmiy-metodik jurnal
Научно методический журнал
Scientific and Methodical Journal

ISSN
3093-9089

Buxoro - 2026

ACADEMIC SPECTRUM

Ilmiy-metodik jurnal
Научно методический журнал
Scientific and Methodical Journal

№ 1-Son 2026-yil

Jurnal O‘zbekiston Respublikasi Buxoro viloyat Axborot va Ommaviy komunikatsiyalar boshqarmasi tomonidan 2025-yil 26-dekabrdagi №1273056 sonli guvohnoma bilan ro‘yxatga olingan

BOSH MUHARRIR:
Axmadov Nazirjon Rahmat o‘g‘li
Psixologiya fanlari bo‘yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
TAHRIRIYAT KENGASHI A’ZOLARI

Кулешов Валерий Владимирович - pedagogika fanlari doktori, professor Rossiya Fanlar akademiyasining akademigi (Ukraina).

Andriyenko Yelena Vasilyevna - pedagogika fanlari doktori, professor (Novosibirsk davlat pedagogika universiteti Fizika, matematika, axborot va texnologiya ta’limi instituti, Novosibirsk, Rossiya).

Romm Tatyana Aleksandrovna - pedagogika fanlari doktori, professor (Novosibirsk davlat pedagogika universiteti Tarix, gumanitar va ijtimoiy ta’lim instituti, Novosibirsk, Rossiya).

Olimov Shirinboy Sharofovich — pedagogika fanlari doktori, professor (Buxoro davlat universiteti “Pedagogika” kafedrasi mudiri).

Zaripov Lochin Rustamovich - pedagogika fanlari doktori (DSc), professor (O’zbekiston Respublikasi Oliy ta’lim, fan va innovatsiyalar vazirligi huzuridagi Oliy ta’limni rivojlantirish ilmiy-tadqiqot markazi, O’quv-uslubiy faoliyatni takomillashtirish boshqarma boshlig‘i).

Safarov Dilmurod Xalimovich - psixologiya fanlari doktori (DSc), professor (Navoiy viloyati pedagogik mahorat markazi Akademik faoliyat bo'yicha direktor o'rinbosari)

Nazarov Akmal Mardonovich - psixologiya fanlari doktori (DSc), professor (Buxoro davlat universiteti Yoshlar masalalari va ma`naviy-ma`rifiy ishlar bo`yicha birinchi prorektor).

Rustamov Shavkat Shuhrat o’g‘li - psixologiya fanlari doktori (DSc), dotsent (Buxoro davlat universiteti “Psixologiya” kafedrasi mudiri).

Ganjiyev Feruz Furqatovich - psixologiya fanlari doktori (DSc), dotsent (Buxoro davlat universiteti “Psixologiya” kafedrasi professori).

Ismatova Dilafruz Tuymuratovna - psixologiya fanlari bo’yicha falsafa doktori (PhD), (Buxoro davlat universiteti “Psixologiya” kafedrasi dotsenti).

Muxlisov Sodiqjon Saidjonovich - pedagogika fanlari bo’yicha falsafa doktori (PhD), (Buxoro davlat universiteti “Axborot tizimlari va raqamli texnologiyalar kafedrasi dotsenti).

Tilavov Muxtor Hasan o‘g‘li - psixologiya fanlari bo’yicha falsafa doktori (PhD), (Buxoro davlat universiteti “Psixologiya” kafedrasi dotsenti).

Mas’ul kotib:

Dehqonboyev Shohjahon Oybek o‘g‘li – Buxoro davlat universiteti Psixologiya kafedrasi o‘qituvchisi

EDITOR-IN-CHIEF:

Akhmadov Nazirjon Rahmat o‘g‘li — Doctor of Philosophy (PhD) in Psychology, Associate Professor.

MEMBERS OF THE EDITORIAL BOARD:

Valeriy Vladimirovich Kuleshov — Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Academician of the Russian Academy of Sciences (Ukraine).

Elena Vasilyevna Andrienko — Doctor of Pedagogical Sciences, Professor (Novosibirsk State Pedagogical University, Institute of Physics, Mathematics, Information and Technological Education, Novosibirsk, Russia).

Tatyana Aleksandrovna Romm — Doctor of Pedagogical Sciences, Professor (Novosibirsk State Pedagogical University, Institute of History, Humanities and Social Education, Novosibirsk, Russia).

Shirinboy Sharofovich Olimov — Doctor of Pedagogical Sciences, Professor (Bukhara State University, Head of the “Pedagogy” Department).

Lochin Rustamovich Zaripov — Doctor of Pedagogical Sciences (DSc), Professor (Research Center for the Development of Higher Education under the Ministry of Higher Education, Science and Innovations of the Republic of Uzbekistan, Head of the Department for Improvement of Educational and Methodological Activities).

Dilmurod Xalimovich Safarov — Doctor of Psychological Sciences (DSc), Professor (Navoi Regional Center for Pedagogical Excellence, Deputy Director for Academic Affairs).

Akmal Mardonovich Nazarov — Doctor of Psychological Sciences (DSc), Professor (Bukhara State University, First Vice-Rector for Youth Affairs and Spiritual-Educational Work).

Shavkat Shuhrat o‘g‘li Rustamov — Doctor of Psychological Sciences (DSc), Associate Professor (Bukhara State University, Head of the “Psychology” Department).

Feruz Furqatovich Ganjiyev — Doctor of Psychological Sciences (DSc), Associate Professor (Bukhara State University, Professor of the “Psychology” Department).

Dilafruz Tuymuratovna Ismatova — Doctor of Philosophy (PhD) in Psychological Sciences, Associate Professor (Bukhara State University, “Psychology” Department).

Sodiqjon Saidjonovich Mukhlisov — Doctor of Philosophy (PhD) in Pedagogical Sciences, Associate Professor (Bukhara State University, “Information Systems and Digital Technologies” Department).

Muxtor Hasan o‘g‘li Tilavov — Doctor of Philosophy (PhD) in Psychological Sciences, Associate Professor (Bukhara State University, “Psychology” Department).

EXECUTIVE SECRETARY:

Dehqonboyev Shohjahon Oybek o‘g‘li — Lecturer, Department of Psychology, Bukhara State University.

ГЛАВНЫЙ РЕДАКТОР:

Ахмадов Назирджон Рахмат угли — доктор философии по психологии (PhD), доцент.

ЧЛЕНЫ РЕДАКЦИОННОГО СОВЕТА:

Кулешов Валерий Владимирович — доктор педагогических наук, профессор, академик Российской академии наук (Украина).

Андриенко Елена Васильевна — доктор педагогических наук, профессор (Новосибирский государственный педагогический университет, Институт физики, математики, информационных и технологических наук, г. Новосибирск, Россия).

Ромм Татьяна Александровна — доктор педагогических наук, профессор (Новосибирский государственный педагогический университет, Институт истории, гуманитарных и социальных наук, г. Новосибирск, Россия).

Олимов Ширинбой Шарофович — доктор педагогических наук, профессор (Бухарский государственный университет, заведующий кафедрой «Педагогика»).

Зарипов Лочин Рустамович — доктор педагогических наук (DSc), профессор (Научно-исследовательский центр развития высшего образования при Министерстве высшего образования, науки и инноваций Республики Узбекистан, начальник управления совершенствования учебно-методической деятельности).

Сафаров Дилмурод Халимович — доктор психологических наук (DSc), профессор (Навоийский областной центр педагогического мастерства, заместитель директора по академической деятельности).

Назаров Акмал Мардонович — доктор психологических наук (DSc), профессор (Бухарский государственный университет, первый проректор по делам молодежи и духовно-просветительской работе).

Рустамов Шавкат Шухрат угли — доктор психологических наук (DSc), доцент (Бухарский государственный университет, заведующий кафедрой «Психология»).

Ганжиев Феруз Фуркатович — доктор психологических наук (DSc), доцент (Бухарский государственный университет, профессор кафедры «Психология»).

Исматова Дилафруз Туймуратовна — доктор философии (PhD) по психологическим наукам, доцент (Бухарский государственный университет, кафедра «Психология»).

Мухлисов Содикжон Саиджонович — доктор философии (PhD) по педагогическим наукам, доцент (Бухарский государственный университет, кафедра «Информационные системы и цифровые технологии»).

Тилавов Мухтор Хасан угли — доктор философии (PhD) по психологическим наукам, доцент (Бухарский государственный университет, кафедра «Психология»).

ОТВЕТСТВЕННЫЙ СЕКРЕТАРЬ:

Дехконбоев Шохжахон Ойбек угли — преподаватель кафедры «Психология» Бухарского государственного университета.

Masharipova Saida Rahimovna
Urganch RANCH texnologiya universiteti
Pedagogika va aniq fanlar kafedrasi o‘qituvchisi

ZAMONAVIY OILALARDA EMOTSIONAL INTELLEKTNI BOSHQARISHNING IJTIMOIY- PSIXOLOGIK MEXANIZMLARINI ISHLAB CHIQISH

Annatasiya. *Mazkur maqolada zamonaviy oilalarda emotsional intellektni boshqarishning ijtimoiy-psixologik mexanizimlari tahlil qilingan. Tadqiqotning asosiy maqsadi sifatida zamonaviy oilalarda emotsional intellektni rivojlantirish, uni boshqarishning samarali shakllari va metodlarini aniqlashga e’tibor qaratilgan. Maqola doirasida emotsional intellektning nazariy asoslari, uning ta’lim jarayonidagi ahamiyati, shuningdek, treninglar va ilmiy munozaralar orqali emotsional o‘zini anglash, o‘zini boshqarish, empatiya hamda ijtimoiy munosabatlarni shakllantirishning ilmiy-psixologik mexanizmlari yoritilgan.*

Kalit so‘zlar: *emotsional intellekt, ijtimoiy-psixologik mexanizmlari, talaba shaxsiyati, stressni boshqarish, empatiya, motivatsiya, psixologik trening, o‘zini anglash, o‘zini boshqarish, ijtimoiy qo‘llab-quvvatlash.*

Аннотация. *В данной статье анализируются социально-психологические механизмы управления эмоциональным интеллектом в современных семьях. Основной целью исследования является выявление эффективных форм и методов развития и управления эмоциональным интеллектом в условиях современной семьи. В рамках статьи рассматриваются теоретические основы эмоционального интеллекта, его значение в образовательном процессе, а также научно-психологические механизмы формирования эмоционального самосознания, саморегуляции, эмпатии и социальных взаимоотношений посредством психологических тренингов и научных дискуссий.*

Ключевые слова: *эмоциональный интеллект, социально-психологические механизмы, личность студента, управление стрессом, эмпатия, мотивация, психологический тренинг, самосознание, саморегуляция, социальная поддержка.*

Abstract. *This article analyzes the socio-psychological mechanisms of managing emotional intelligence in contemporary families. The primary objective of the study is to identify effective forms and methods for the development and management of emotional intelligence within modern family contexts. The article examines the theoretical foundations of emotional intelligence, its significance in the educational process, as well as the scientific and psychological mechanisms underlying the development of emotional self-awareness, self-regulation, empathy, and social relationships through psychological trainings and scholarly discussions.*

Key words: *emotional intelligence, socio-psychological mechanisms, student personality, stress management, empathy, motivation, psychological training, self-awareness, self-regulation, social support.*

Kirish. Ota-ona ta’limi jamiyatning barqaror rivojlanishi uchun asosiy tayanch omillardan biri hisoblanadi. Chunki u bolaning ijtimoiy chetlanish ehtimolini oshiruvchi xavf omillari - qashshoqlik, to‘liq bo‘lmagan oila, ota-onalarning past ta’lim darajasi kabi salbiy sharoitlarning ta’sirini yumshatish yoki kamaytirish imkonini beradi. Ota-ona ta’limining bosh maqsadi bolani tarbiyalash sharoitlarini optimallashtirish, shuningdek, ota-onalarga farzandlarning xatti-harakatlarini boshqarishda zarur bo‘lgan psixologik va pedagogik ko‘nikmalarni shakllantirishdan iborat.

Biroq ota-onalarni ta’lim jarayoniga faol jalb qilish doimo ham oson kechmaydi. Buning asosiy sabablaridan biri - ota-onalarning yetarli resurslarga ega emasligi, yana biri esa ularning kundalik maishiy vazifalar va tarbiya bilan bog‘liq mas’uliyatlar tufayli vaqt tanqisligidir. Ilmiy tadqiqotlar shuni ko‘rsatadiki, ota-onalarda yuqori darajadagi tashvish va farzand tarbiyasiga oid

xavotirlar mavjud bo‘lganida, bolalarda akademik charchash (burnout) holati yuqori bo‘lishi mumkin.

Hissiy intellekt ijtimoiy intellektning ajralmas va muhim tarkibiy qismi bo‘lib, shaxsning o‘z hissiy holatlarini anglash, ularni aniqlash, farqlash hamda vaziyatga mos ravishda to‘g‘ri talqin qila olish qobiliyatini ifodalaydi. Ushbu psixologik ko‘nikma insonning stressli va noaniq vaziyatlarga moslashuvini yengillashtirib, ruhiy barqarorlikni ta’minlashda muhim omil sifatida namoyon bo‘ladi.

Goleman hissiy intellektni to‘rtta asosiy komponent orqali tushuntiradi: shaxsning o‘zini anglash qobiliyati, ijtimoiy muhit va boshqalarning hissiy holatini idrok etish (ijtimoiy xabardorlik), o‘z his-tuyg‘ularini nazorat qilish va tartibga solish, shuningdek, shaxslararo munosabatlarni samarali boshqarish ko‘nikmalari.

Ilmiy adabiyotlarda hissiy intellektga zamonaviy va ilg‘or yondashuvlar uni shaxsning samarali faoliyati va hayotiy muvaffaqiyatini ta’minlovchi hissiy kompetensiyalarni shakllantirish jarayoni sifatida talqin qiladi. Hissiy intellektning yetuk darajasi ijtimoiy aloqalarning sifat jihatdan yuksalishiga, empatiya va hamkorlikka asoslangan prosotsial xatti-harakatlarning rivojlanishiga ijobiy ta’sir ko‘rsatishi ilmiy tadqiqotlar bilan tasdiqlangan.

Baumrind tomonidan taklif etilgan klassik tasnifga ko‘ra, ota-ona tarbiya uslubi - bu ota-onaning farzand bilan o‘zaro munosabat jarayonida namoyon bo‘ladigan qadriyatlar tizimi, xulq-atvor me’yorlari va tarbiyaviy amaliyotlar majmuasidir. Ushbu model doirasida uch asosiy tarbiya uslubi ajratib ko‘rsatiladi: avtoritar, avtoritativ (obro‘li) va ruxsat beruvchi uslublar. Mazkur uslublar ikki asosiy mezon - talabchanlik va sezgirlik (mehr-muhabbat) darajasiga ko‘ra farqlanadi. Talabchanlik ota-onaning bolaga nisbatan qo‘yadigan qoidalari, chegaralari va nazorat mexanizmlarini ifodalasa, sezgirlik ota-onaning farzand ehtiyojlariga nisbatan hissiy javob berish darajasi, mehr-muhabbatni ifodalash shakllari va emotsional qo‘llab-quvvatlashni anglatadi.

Mavzuga oid adabiyotlar sharhi. Ota-onalar tarbiya jarayonida ko‘pincha bolalarning nomaqbul yoki muammoli xatti-harakatlari bilan yuzma-yuz keladilar. Bunday vaziyatlar ko‘plab oilalarda nizolar va hissiy keskinlikning asosiy manbaiga aylanadi. Mojaro davomida yuzaga keladigan kuchli hissiy kechinmalarni boshqarish ota-onalar uchun murakkab psixologik jarayon bo‘lib, bu holatda aybdorlik, umidsizlik yoki o‘zini yetarli darajada qobiliyatli emas deb his qilish kabi salbiy emotsiyalar kuchayishi mumkin. Shu sababli, ayniqsa keskin va stressli vaziyatlarda tarbiya jarayonining barqarorligi hamda samaradorligi ota-onalarning hissiy intellekti darajasiga bevosita bog‘liq ekani ilmiy manbalarda alohida ta’kidlanadi.

Hissiy intellekt his-tuyg‘ularni anglash, ularni boshqarish, tartibga solish va maqsadli yo‘naltirish jarayonlarini o‘z ichiga oladi. Shu bois u nafaqat shaxsning individual rivojlanishida, balki ota-onalik faoliyatida zarur bo‘lgan muhim psixologik kompetensiya sifatida e’tirof etiladi. Goleman hissiy intellektni shaxsning stressli sharoitlarda o‘zini ichki jihatdan rag‘batlantira olish, impulslarni nazorat qilish, sabr-toqatli bo‘lish va kechiktirilgan qoniqishni qabul qila olish qobiliyati bilan izohlaydi.

Reuven Bar-On o‘zining 25 yil davom etgan keng ko‘lamli empirik tadqiqotlari asosida hissiy intellektning quyidagi asosiy komponentlarini aniqlagan: shaxslararo munosabatlar sifati, intrapersonal (shaxsiy) kompetensiyalar, moslashuvchanlik darajasi, stressni boshqarish qobiliyati hamda umumiy emotsional kayfiyat. Uning ta’kidlashicha, hissiy intellekt shaxsning murakkab hayotiy vaziyatlarga, jumladan, bolalarni tarbiyalash jarayonida yuzaga keladigan qiyinchiliklarga qanday munosabat bildirishini belgilovchi asosiy psixologik mexanizm hisoblanadi.

Vega va hammualliflar tomonidan o‘tkazilgan tizimli tahlil va meta-tahlil natijalari (20) ota-onalarning hissiy intellekti yuqori bo‘lgan sari stress bilan bog‘liq tajovuzkor xatti-harakatlarning sezilarli darajada kamayishini ko‘rsatgan. Shuningdek, tajribaga ochiqlik, vijdonlilik, ekstraversiya va kelishuvchanlik kabi shaxsiy xususiyatlar hissiy intellektning shakllanishi bilan chambarchas bog‘liq ekani aniqlangan. Mazkur omillar samarali shaxslararo munosabatlarning rivojlanishiga hamda nizolarni konstruktiv tarzda hal etish strategiyalarining shakllanishiga xizmat qiladi. Shu

bois hissiy intellekt shaxsning psixologik farovonligi va ijtimoiy moslashuvchanligining muhim prediktori sifatida e’tirof etiladi.

Hissiy intellekti rivojlanmagan ota-onalar Goleman tomonidan “hissiy ortiqcha qo‘zg‘alish” deb ta’riflangan holatni boshdan kechirishlari mumkin. Bu holatda shaxs shoshqaloqlik bilan qaror qabul qiladi, o‘ylamasdan gapiradi, natijada ko‘pincha afsus uyg‘otuvchi xatti-harakatlar sodir bo‘ladi. Bunday reaktiv munosabatlar bolalarda g‘azabni boshqarish qiyinchiliklari bilan ham bog‘liq.

Hissiy intellektning ota-onalarga xos yana bir muhim tarkibiy qismi - “kontekstga sezgirlik”dir. Bu ota-onaning o‘z hissiy javobini konkret vaziyat talablaridan kelib chiqib tartibga sola olishi, sharoitga mos ravishda munosabatini o‘zgartira bilishini anglatadi.

Tadqiqotlar shuni ko‘rsatadiki, hissiy intellekti past ota-onalar tarbiya jarayonida mukammallikka ortiqcha intiladilar, bu esa ularning tez charchashiga va emosional zo‘riqishga olib keladi. Aksincha, hissiy intellekti rivojlangan ota-onalarning tarbiya amaliyoti yanada samarali bo‘ladi, natijada bolalarning ijtimoiy, psixologik va emosional rivojlanishi uchun qulay sharoit yaratiladi. Ota-onalarning hissiy intellekti tufayli stressning kamayishi bolalarning ijtimoiy-emotsional rivojlanishiga sezilarli ijobiy ta’sir ko‘rsatadi.

Ota-onalarning hissiy intellekti intrapersonal va interpersonal o‘lchovlari bo‘yicha o‘rganilgan tadqiqotlar shuni ko‘rsatadiki, ayniqsa interpersonal hissiy intellektning yuqori bo‘lishi ota-onalardagi emotsional charchash darajasining pasayishi bilan bog‘liq.

Tadqiqot metodologiyasi. Tadqiqot metodologiyasi sifatida anketaga asoslangan so‘rov qo‘llanilgan. Tanlanma qulaylik asosida shakllantirilgan bo‘lib, respondentlar sifatida bir qancha Urganch shahridagi Nurli hayot mahallasida yashab kelayotgan oilalar jalb qilindi. Ma’lumotlarni yig‘ishda qo‘shimcha ravishda “qor to‘pi” (snowball sampling) usuli ham qo‘llangan. Tadqiqot mavzusi bo‘yicha mavjud ilmiy adabiyotlar, xalqaro tadqiqot natijalari va ta’lim siyosati hujjatlari o‘rganildi. Maqolani yozishda bibliografik tahlil metodi qo‘llanilib, emotsional intellekt tushunchasi o‘rganildi, so‘rovnoma va intervyu metodlari orqali turli darajadagi oilalar bilan suhbatlar o‘tkazildi. Shuningdek, kuzatuv metodlari ko‘magidaoilalarning his-tuyg‘ularni anglash, boshqarish, boshqalar his-tuyg‘ularini tushunish hamda ijtimoiy aloqalarni o‘rnatish kabi ijtimoiy-psixologik omillarni qo‘llashi kuzatildi. Maqolada keltirilgan xulosalar nazariy asosga ega bo‘lib, deduktiv yondashuv orqali shakllantirildi.

Tahlil va natijalar. Olib borilgan Tadqiqot natijalari quyidagilarni ko‘rsatdi:

Ota-onalarning hissiy intellekti ota-ona kompetentsiyasining yuqori darajasi bilan ma’noli ijobiy korrelyatsiyaga ega ($r = 0.24$, $p < 0.001$).

Ota-ona kompetentsiyasidagi o‘zgarishlarning 15% hissiy intellekt darajasi bilan izohlanadi ($R = 0.38$, $R^2 = 0.15$).

Ota-onalarning o‘z-o‘zini hurmat qilish darajasi ham ota-ona kompetentsiyasiga ta’sir ko‘rsatadi ($R = 0.24$, $p < 0.001$) va kompetentsiya variativligining 6% ini tashkil etadi ($R^2 = 0.06$).

Natijalarga ko‘ra, ota-onalarning hissiy intellekti va o‘zini qadrlashi ota-onalik kompetentsiyasining shakllanishida muhim rol o‘ynaydi. Shuningdek, respondentlarning ta’lim darajasi ham kompetentsiyaga qisman ta’sir ko‘rsatishi aniqlangan. Ota-onalarning oliy ma’lumotli bo‘lishi ular uchun sifatli pedagogik va psixologik ma’lumotlarga kirish imkoniyatini yaratadi, ammo shunga qaramay, Barnum effekti ta’lim darajasidan qat’i nazar faoliyat ko‘rsatadi.

Tarbiya jarayonida Barnum effekti ilmiy asosga ega bo‘lmagan tavsiyalarga murojaat qilish, bolalarning real ehtiyojlaridan ko‘ra ota-onalarning shaxsiy qarashlari va istaklariga mos keladigan ma’lumotlarga ishonish tarzida namoyon bo‘ladi. Bu esa tarbiya sifatiga salbiy ta’sir ko‘rsatishi mumkin.

Umuman olganda, tadqiqot natijalari ota-onalarning hissiy intellektini rivojlantirish bolalarning sog‘lom psixologik rivoji va samarali tarbiyasi uchun zarur omil ekanini ko‘rsatadi. Shuningdek, tarbiya sohasida amalga oshiriladigan o‘quv dasturlari va treninglar ota-onalik kompetentsiyasini oshirishda muhim o‘rin tutadi.

Xulosa va takliflar. Zamonaviy oilalarda emotsional intellektni boshqarish akademik jarayon, shaxsiy hayot va ijtimoiy munosabatlarning muvaffaqiyati uchun asosiy omil hisoblanadi. Ushbu maqolada tahlil qilingan ijtimoiy-psixologik mehanizmlar, emotsional intellekt treninglari, psixologik ilmiy munozaralar, ijtimoiy qo‘llab-quvvatlash hamda reallikdan olingan kommunikatsion vaziyatlar oilalarda emotsional boshqaruv ko‘nikmalarini rivojlantirishda samarali ekanligi isbotlandi. Ta’lim muassasalari ushbu usullarni tizimli tarzda joriy etish orqali oilalarning psixologik salomatligini mustahkamlash, ularning akademik samaradorligini va ijtimoiy moslashuvini yanada oshirishga erisha- dilar.

Sinovdan o‘tkazilgan gipotezalar natijalari quyidagi ilmiy xulosalarni shakllantirish imkonini berdi:

Hissiy intellekti yuqori bo‘lgan ota-onalar tarbiya jarayonida qo‘llaydigan o‘ziga xos emotsional boshqaruv strategiyalari hisobiga yuqori darajadagi ota-ona vakolatini namoyon etadilar. Bu strategiyalar ota-onalarning muammoli vaziyatlarda izchil, barqaror va moslashuvchan tarbiyaviy yondashuvini ta’minlaydi.

Ota-ona vakolatlari darajasidagi farqlanishning 6 foizi ota-onalarning o‘zini o‘zi hurmat qilish darajasidagi o‘zgarishlar bilan izohlanadi. O‘zini yuqori baholaydigan ota-onalarda tarbiyaviy ishonch, o‘z kuchiga bo‘lgan e’tiqod va samaradorlik yuqori bo‘ladi, bu esa vakolatning oshishiga xizmat qiladi.

Ota-analik kompetensiyasi ota-onalar hissiy intellekti va o‘zini o‘zi qadrlash ko‘rsatkichlari bilan belgilanadi. Mazkur munosabatni tasdiqlovchi omillar, jumladan, tasdiqlovchi omil tahlili orqali aniqlangan tuzilmalar ushbu bog‘liqlikning barqarorligini ko‘rsatadi. Shu bilan birga, o‘z-o‘zini hurmat qilish ota-onalar hissiy intellekti va ota-onalar kompetensiyasi o‘rtasidagi munosabatlarda vositachilik (mediator) rolini bajaradi.

Ota-onalar ta’lim darajasi ularning ota-onalar vakolatlari darajasiga ma’lum darajada ta’sir qiladi. Biroq mazkur ta’sirning to‘liq mexanizmini aniqlash uchun qo‘shimcha empirik tadqiqotlar talab etiladi.

Ota-onalar hissiy intellektining yuqori darajasi vakolatli (avtoritativ) tarbiya uslubini tanlash bilan uzviy bog‘liq bo‘lib, bu hissiy intellektning tarkibiy qismlari - empatiya, moslashuvchanlik, stressni boshqarish va emotsional o‘zini nazorat qilish bilan uyg‘unlashadi.

Ota-onalar yuqori ta’lim darajasiga ega bo‘lgan taqdirda ham, Barnum effekti (umumiy va noaniq ta’riflarni shaxsiy va aniq deb qabul qilish) kuzatilishi mumkin. Bu esa ota-ona maqomi yoki akademik darajasidan qat’i nazar, kattalar uchun ota-onalik bo‘yicha maxsus ta’lim dasturlarini kuchaytirish zarurligini ko‘rsatadi.

Tadqiqot natijalari ishtirokchilarida kuzatilgan Barnum efekti oshgani sari ota-ona vakolatlari darajasining pasayishi aniqlangan. Bu esa bolalarni tarbiyalashda noo‘rin, ilmiy asosga ega bo‘lmagan yondashuvlarning qo‘llanish ehtimolini oshiradi. Shu sababli, kattalarni ota-onalik kompetensiyasi bo‘yicha tizimli o‘qitish, salbiy ta’lim amaliyotlarini kamaytirish va zamonaviy tarbiyaviy yondashuvlarni mustahkamlashda muhim ahamiyat kasb etadi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati.

1. Neubauer, A. C., & Freudenthaler, H. H. (2005). Models of emotional intelligence. In Emotional Intelligence: An Inter- national Handbook (pp. 31–50).

2. Mayer, J. D., Roberts, R. D., & Barsade, S. G. (2008). Human abilities: Emotional intelligence. Annual Review of Psy- chology, 59(1), 507–536.

3. Salovey, P., & Mayer, J. D. (1990). Emotional intelligence. Imagination, Cognition and Personality, 9(3), 185–211.

4. Salehi Shablizi, M., Haji Yakhchali, A., Shehni Yailagh, M., & Maktabi, G. (2025). The effect of emotional intelligence training on academic commitment, emotional self-regulation, and academic performance of male students at Far- hangian University in Khuzestan Province. Health Nexus, 3(2), 26–33.

MUNDARIJA:

Nazarov Akmal Mardonovich	Talabalarda kreativ va innovatsion ilmiy faoliyatning psixologik jihatlari	6
Rustamov Shavkat Shuxratovich	Talabalarni innovatsion kompetenligini rivojlantirishning pedagogik-psixologik asoslari	10
Ostanov Shuxrat Sharifovich	Art-terapiya metodlari yordamida talaba-yoshlarning kreativ fikrlash va ijodiy salohiyatini rivojlantirishning psixologik asoslari	14
Axmadov Nazirjon Rahmat o‘g‘li	O‘smirlarda konstruktiv xulq-Atvorni shakllanishining ijtimoiy psixologik omillari	19
Dehqonboyev Shohjahon Oybek o‘g‘li	Sud psixologik ekspertizasida shaxsning emotsional holatini baholash	24
Axtamova Ferangiz G’ayratovna	O‘smirlik davridagi destruktiv xulq-atvorni psixoprofilaktika qilish va kreativlikni faollashtirishga yo‘naltirilgan psixologik yondashuvlar	30
Ashrapov Nodirbek Namoz o’g’li	O‘smirlarda kognitiv rivojlanishning ijtimoiy-psixologik determinantlari va ularning shaxsiy rivojlanishdagi o‘rni	35
Hamroyev Jasur	Talabalari o‘rtasida sun’iy intellekt vositalari yordamida kreativ fikrlash va muammolarni hal qilish ko‘nikmalarini rivojlantirish	40
Axmedova Zarina Rahmat qizi	Loyihaviy yondashuv asosida bo‘lajak o‘qituvchilarning fasilitatorlik faoliyatiga tayyorlash mexanizmini takomillashtirish	44
Khakimov Shukhrat Shodievich	Methods of studying the military servant and the military team	49
N.Z.Jumayev	Raqamli davrda ijtimoiy media va sun’iy intellektning yoshlar ruhiy salomatligiga ta’siri	56
Sharopov Suxrob Shodi o`g`li	Talabalarni kognitiv va metakognitiv kompetentsiyalarini rivojlantirishning pedagogik-psixologik mexanizmlari	60
Boboqulova O’g’iloy Komil qizi	Shaxslararo manipulyatsiya va nazorat mexanizmlari: emotsional ekspluatatsiyaning psixologik asoslari	64
Saidova Nodira Nu’monovna	Yoshlar kreativ va tanqidiy fikrlashini rivojlantirishda pedagogik psixologiyaning roli	68
Bobojonova Dilnura Husniddin qizi	Dezadaptatsiyalashgan o‘smirlarda adaptatsiya jarayoni rivojlanishining ijtimoiy-psixologik mexanizmlari	73
Абдужабборов Тохиржон Курбанович	Особенности течения и лечения атопического дерматита в зависимости от возраста по данным наблюдений в андижанской области	78

Xolmuradov Musurmon Avlaqulovich Narzullayeva Iroda Jaloliddin qizi	Tijorat banklarida investitsiyalarni jalb etishda xorij tajribasi	82
Nurmuxammedova Nilufar Alijon qizi Temirova Mashhuraxon Muhammadaminovna	O‘zbekistonda bozor iqtisodiyotiga o`tish bosqichida xotin-qizlar liderlik faoliyatini rivojlantirishning huquqiy asoslarining mustahkamlanishi	89
Maxmudova Zulfiya Mexmonovna	Qo‘riqlash xizmati xodimlari kasbiy kompetentligini takomillashtirishning ijtimoiy-psixologik xususiyatlari	92
Sanoyeva Mohigul Odil qizi	Klassik pedagogik merosni modernizatsiya qilishning zamonaviy talablari va ularni ta’lim amaliyotiga joriy etish mexanizmlari	103
Xolmirzayeva Mushtariybegim U. Abdullayev	Bobi oliy: usmonli davlatining boshqaruv markazi va evolyutsiyasi	107
Dilmurodov Elyorjon Ilg'or o'g'li	Civil society and globalization: the harmony of national values and modern trends	110
Eshpo'latova Xilola Davron qizi	Fransuz tilini o'rganish jarayonida audiovizual materiallar yordamida talabalarning og'zaki nutqini rivojlantirish	116
Abdusalimova Zukhraxon Bakhtiyor qizi	Teaching methodology of the uzbek language for the foreign students	119
Abdullayeva Dildora Muhiddin qizi	Frazeologik sinonimlarning struktur turlari	122
Panaeva Sarbinaz Uzaqbergenovna	Insonlar orasida fabbing (phubbing) holatining paydo bo‘lishi va uning ijtimoiy-psixologik oqibatlari	125
Toshturdiyev Nurbek Nurali o‘g‘li	Jadid ziyolilarining hayot tarzi va ijtimoiy mas’uliyat hissi: ma’rifat va fidoyilik omillari	130
Uzoqova Gulzoda	Konstitutsiya – erkin va farovon hayot garovi	134
Xilola Xolikova Gulamovna, Siroj Nematov G‘ulom o‘g‘li,	Maktab muhitining o‘quvchilar emotsional holatiga psixologik ta’siri	137
Sultonmurod Mamasoliyev Olimjon o‘g’li	Psychological benefits of gamified bilingual learning: a meta-analysis of motivation and well-being	141
Qodriqulova Fotima Ulug’bek qizi	Azot fiksatsiyasi va innovatsiyalar: yasmiq yetishtirishning yangi bosqichi	146
Kurbanova Shukurjon Yeldashbayevna	Turkiy adabiyotda shaxs kamoloti: Hofiz Xorazmiy didaktik qarashlari misolida pedagogik model	150
Obidova O.	Ta’lim psixologiyasi nuqtayi nazaridan zamonaviy pedagogik texnalogiyalarning ta’siri	154
Xasanova Nazokat Shavkatbek qizi	Inson huquqlarini xalqaro himoya qilish mexanizmlari	159
Abdug’ofurov Muhammadqodir	Milliy me’morchilik uslublarida zamonaviylik va restavratsiya muammolari	163

Olimova Sarvara Sobitxon qizi	Nogironligi bo‘lgan shaxslarning kutubxonalar orqali ijtimoiy integratsiyasi va madaniy hayotga qo‘shilishi	166
Jamaldinov Sarvar Azimjanovich	Raqamli ta’lim jarayonlarini o‘rgatishning bo‘lajak pedagoglar tarbiyaviy faoliyatini rivojlantirishdagi ahamiyati	171
Olimova Sarvaraxon Sobitxon qizi	Sensorinevral eshitish nuqsoniga ega bolalarda rivojlanish dinamikasi: tibbiy va pedagogik qarashlar	176
Mamatqulov Botir	The interpretation of personal tragedy in the short stories of nazar eshonqul	181
Bobokalonov Rajab Ostonovich	Tibbiy terminlarda lisoniy lakuna hodisasi	188
Murodjonova Dilzoraxon Tolibjon qizi Iskandarov Sherzod Abdug‘aniyevich	“Tolerantlik” tushunchasining mazmun mohiyati	191
Туйбаева Саида Бахтияровна	Психологические механизмы самозащиты студентов	194
Tursunbayeva Durdonaxon Adxamjon qizi	Atrof-muhitni muhofaza qilishning zamonaviy konsepsiyalari: muammo va yechimlar	198
Ismoilova Zulayho Saidali qizi	Umumta’lim maktablarida xulqi og’ishgan o‘quvchilarning shaxs xususiyatlarini kompleks diagnostika qilish	203
Masharipova Saida Rahimovna	Zamonaviy oilalarda emotsional intellektni boshqarishning ijtimoiy- psixologik mexanizmlarini ishlab chiqish	208
Abdujobborova Rayhona Adhamjonqizi	Xotira turlaridan qanday qilib samarali foydalanish kerak.o‘quvchilar uchun praktik tafsiyalar	212
Arslanova Dilnoza Aleksandrovna Mirzayev Ismoiljon Xasanjon o‘g‘li	Nutqiy rivojlanish bilan mantiqiy fikrlash o‘rtasidagi bog‘liqlik: lingvistik kompetensiya.	216
Xasanova Aziza Kumushbek qizi	Davlat tili taraqqiyoti: muammo va yechimlar	219
Xolboyev Izzatillo Axmadillo o'g'li	Talabalarning akademik muaffaqiyatiga ta’sir etuvchi psixologik omillarning tahlili: o'zini- o'zi tartipka solish strategiyalari	223
Кабулов Саулат Толыбаевич	Основные принципы и теория преподавания русскому языку и литературе	226
Saitova Komila G'ulom qizi	Stressga chidamlilikning psixologik determinantlari: ong, iroda va emotsional o‘zini boshqarishning o‘zaro aloqasi	231
Ro‘ziyeva Sitora Odil qizi	Nega ingliz tili dunyo tili hisoblanadi?	234
To'ychiyeva Madinaxon Sherquzi qizi	Mustaqil ta’lim metodlarining o'quv motivatsiyasiga ta’siri	237
Murodjonova Dilzoraxon Tolibjon qizi	Kimyoning kriminalistikadagi o‘rni	240

To‘rayeva Gulnora Nosirovna		
Qudratova Nozima Bahromovna	Tog‘ay Murod asarlarining til xususiyatlari	244
Pak Diana Aleksandrovna Qurbonova Zamira Mamat qizi	Yangi O‘zbekistonda ota-onalar universitetining maktabgacha ta’limdagi tarbiyaviy funksiyalarini kengaytirish mexanizmlari: muammolar va yechimlar	248
Abdullayeva Madinaxon Alisher qizi	Inglizcha varvarizmlarning o‘zbek tilidagi genderga xos qo‘llanish xususiyatlari	251
Ibrohimova Halima Vahobjonovna	Mamlakatimizda yoshlarning internet tarmogidan tog'ri fodalanishini nazorat qilish	254
Soliyev Ilhomjon Sobirovich	Eshitish nuqsoni bo‘lgan bolalarda nutq rivojlanishining logopedik asoslari	258
Akmalova Bahora Akmal qizi	Erta bolalik davrida ijtimoiy-emotsional va psixologik rivojlanish	261
Alimjonova Sabina Fazliddin qizi	Vatan himoyasi - jasorat ifodasi	265
Ganjiyev Feruz Furqatovich	Globallashuv davrida agressiv o‘smirlar jamiyatga moslashishining ijtimoiy-psixologik determinantlari	269
Zuxriddinova Risola Dilshodbek qizi	Tuban suvo’tlarining ekologiyadagi ahamiyati	274
Ibodulloyev Nurali Sheraliyevich	Integrativ yondashuv asosida otmlarida ta’lim sifatini boshqarish samaradorligini oshirish omillari	278
Umirbekova Nasiba Kenesbaevna	Axborot globallashuv jarayonida o‘smirlarning O‘z-o‘zini anglash transformatsiyasi jarayonlarini shakllantirishga ta’sir etuvchi omillar tahlili	282
Yarashov Azizbek Lazizovich	Correlation analysis of factors of social psychological competence of forensic psychologist expert	286
Ondayev Shuhrat Hasanovich	Profilaktika inspektorlarida kasbiy deformatsiyaning oldini olishning psixologik xususiyatlari	294
Narmuradova Rayhon Uktamovna	Jinoyat sodir etishda affekt holatining psixologik va huquqiy bahosi	298
Jumayeva Laylo Elmurodovna	Pedagogik jarayonda nutq texnikasining ta’lim samaradorligiga ta’siri	301

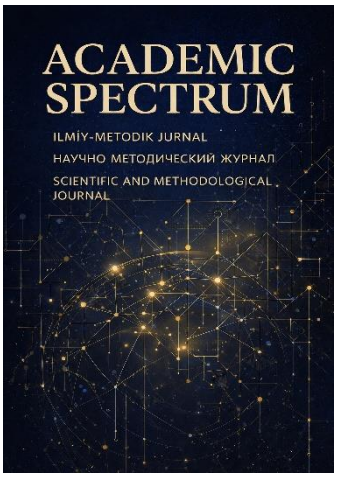

“ACADEMIC SPECTRUM”
ILMIY METODIK JURNALI UCHUN MAQOLALARNI RASMIYLASHTIRISH TALABLARI

“ACADEMIC SPECTRUM” ilmiy jurnali mualliflari diqqatiga!

1. “ACADEMIC SPECTRUM” ilmiy jurnali ilmiy maqolalarni o’zbek, rus va ingliz tillarida chop etadi.

2. E’lon qilinadigan maqolalarga bo’lgan asosiy talablar:

- ishning dolzarbligi va ilmiy yangiligi;
- maqolaning hajmi: adabiyotlar ro’yxati, chizma va jadvallar inobatga olingan holatda 3-8 betgacha;
- maqola nomi, annotatsiya (50-60 ta so’z) va tayanch so’zlar (8-10 ta) ingliz, o’zbek va rus tillarida keltiriladi.

3. Maqola boshida mavzu, muallifning F.I.O. (to’liq yozilishi kerak), mualliflar bir nechta bo’lsa, ularning har biri haqida to’liq ma’lumotlar berilishi shart, tashkilot, shahar, mamlakat, muallifning e-maili ko’rsatiladi. Matnda kirish qismi, tadqiqot obyekti va qo’llanilgan metodlar, olingan natijalar va ularning tahlili, xulosa, adabiyotlar ro’yxati, albatta, keltiriladi. Maqolada keyingi 10-15 yilda e’lon qilingan adabiyotlarga havola qilinishi tavsiya etiladi.

4. Matn uchun: Microsoft Word; Times New Roman, 12 shrift, maqola nomi bosh harflarda, interval 1,0; abzas 1,0 sm, yuqori va pastki tomon 2 sm, chap va o’ng tomon 2 sm.

5. Agar maqolaga rasm, jadval, diagramma, sxema, chizma, turli grafik belgilar kiritilgan bo’lsa, ular aniq va ravshan tasvirlanishi, qisqartmalarning to’liq izohi yozilishi lozim. Formulalar matnga maxsus kompyuter dasturlarida kiritilishi kerak.

6. Iqtibos olingan yoki foydalanilgan adabiyot satr osti izohi tarzida emas, balki maqola oxirida asosiy matndagi ketma-ketligi asosida umumiy ro’yxatda ko’rsatiladi. Matn ichidagi ko’chirmadan so’ng iqtibos olingan asarning ro’yxatdagi tartib raqami va sahifasi kvadrat qavs ichida beriladi. Bu o’rinda kitob, to’plam, monografiyalar uchun mualliflarning ism-familiyalari, manbaning to’liq nomi, nashr ko’rsatkichi (shahar, nashriyot va nashr yili) ko’rsatiladi. Jurnal maqolalari va boshqa davriy nashrlar uchun mualliflarning ism-familiyalari, maqola nomi, jurnal nomi, yili va soni, sahifa nomeri ko’rsatiladi.

7. Maqola matni kamida 70-80 % muallifning shaxsiy izlanishlari natijasiga asoslanishi lozim. Topshirilgan maqolalar “Antiplagiat” tizimi yordamida tekshiriladi.

8. Tahririyatga taqdim qilingan maqolalar tahririyat tomonidan taqrizga beriladi. Maqola taqrizdan qaytgach, agar zarur bo’lsa, barcha savol va e’tirozlar bo’yicha muallifga qayta ishlash uchun taqdim etiladi. Maqola nusxalari qaytarilmaydi.

9. Tahririyat maqolani taqrizga yuboradi, taqriz ijobiy bo’lsa maqola jurnalda chop etish uchun qabul qilinadi. Jurnalda anjuman tezislari va ma’ruzalari chop etilmaydi. E’lon qilingan materiallarning haqqoniyligiga va ko’chirilmaganligiga shaxsan muallif javobgardir.

10. Tahririyat maqolaga ayrim kichik o’zgartirishlarni kiritishi mumkin. Yuqoridagi talablarga javob bermaydigan maqolalar tahririyat tomonidan ko’rib chiqilmaydi va muallifga qaytarilmaydi.

11. Ijobiy taqriz berilgan maqola tahririyat tomonidan qabul qilingan sanaladi. Jurnal tahririyati maqola matnini qisqartirish va unga tahririy o’zgartirishlar kiritishga haqlidir.

12. Yuqoridagi talablarga javob bermaydigan maqolalar tahririyat tomonidan qabul qilinmaydi va ko’rib chiqilmaydi.

Jurnal O‘zbekiston Respublikasi Buxoro viloyat Axborot va Ommaviy komunikatsiyalar boshqarmasi tomonidan 2025-yil 26-dekabrdagi №1273056 sonli guvohnoma bilan ro‘yxatga olingan.

Tahririyat manzili: 200117, O‘zbekiston Respublikasi,
Buxoro shahri Alpomish ko‘chasi, 9-uy
Elektron manzil: https://fanistiqbollari.uz
Telegram raqami: -998 (91) 245-46-66

“ACADEMIC SPECTRUM” ilmiy-metodik jurnal.
Buxoro, 2026. № 1-Son.